

LEVEND ERFGOED LOONT

Ondernemen met
zeldzame veerassen:
7 lessen uit de praktijk

Stichting Zeldzame Huiskierrassen

LEVEND ERFGOED LOONT

Ondernemen met
zeldzame veerassen:
7 lessen uit de praktijk

Ondernemen met zeldzame veerassen, kan dat?

Ben je veehouder, terreinbeheerder, landgoed-eigenaar of houd je boerderijdieren voor je plezier? Heb je interesse in het houden van oorspronkelijke Nederlandse veerassen of heb je hier al ervaring mee? Misschien vraag je je wel af of het houden van zeldzame landbouwdieren rendabel kan zijn, en zo ja hoe.

De afgelopen anderhalf jaar hebben we hier als Stichting Zeldzame Huisdierrassen (SZH) intensief praktijkonderzoek naar gedaan. Dit deden we in nauwe samenwerking met veehouders uit Gelderland. In deze brochure zetten we op een rij wat we te weten zijn gekomen. We delen de inzichten die wij hebben opgedaan uit tafelgesprekken met ondernemers, bedrijfsbezoeken, workshops met koplopers en (vergelijkende) analyses van de technische en bedrijfseconomische gegevens.

Als toegift zetten we alle streekeigen Gelderse rassen in de etalage, van Gelders paard tot Barnevelder kip.

Ben je nieuwsgierig geworden? Lees vooral verder!

Stichting Zeldzame Huisdierrassen

Inhoudsopgave

- Stichting Zeldzame Huisdierrassen 8
- Praktijkonderzoek in Gelderland 9
- De 7 geleerde lessen in het succesvol ondernemen met zeldzame veerassen 10
 - 1: Doe het anders 12
 - 2: Versterk verschillende functies 14
 - 3: Benut dubbel doel 16
 - 4: Groei geleidelijk 18
 - 5: Onderneem met natuur 20
 - 6: Experimenteer 22
 - 7: Benut kansen 24
- Wat deze lessen ons vertellen 26
- Landschapstypen in Gelderland 28
- Gelderse rassen die passen 29
- Overzicht van de 15 Gelderse rassen 30
 - Gelders paard 30
 - Maas-Rijn-IJsselvee 31
 - Brandrode rund 32
 - Lakenvelder 33
 - Witrik 34
 - Veluws heideschaap 35
 - Groot heideschaap 36
 - Nederlandse landgeit 37
 - Bonte geit 38
 - Barnevelder hoen 39
 - Kraaikop 40
 - Welsumer 41
 - Gelderse slenk 42
 - Deilenaar 43
 - Havana 44
- Colofon 46

Stichting Zeldzame Huisdierrassen

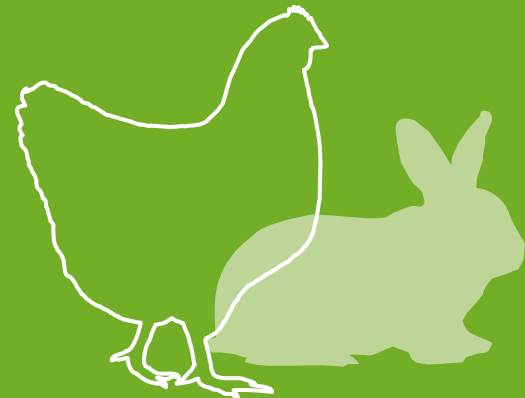
In het Nederlandse landschap zien we sinds jaar en dag een grote diversiteit aan boerderijdieren. Sommige rassen zijn al eeuwen oud en hebben een grote waarde voor de samenleving. Het is ons levend erfgoed.

Stichting Zeldzame Huisdierrassen (SZH) zet zich sinds 1976 in om de variatie in landbouwhuisdieren te behouden en te voorkomen dat oorspronkelijke rassen uitsterven. Dat doen we bijvoorbeeld door houders van lokale rassen te ondersteunen in het houden, fokken en verwaarden van hun dieren. Daarbij werken we ook hard om zeldzame rassen en hun kwaliteiten meer bekendheid te geven bij het brede publiek.

Een overzicht van onze activiteiten:

- Wij zijn **aanjager** van initiatieven die bijdragen aan de instandhouding van de rassen en **verbinder** van de verschillende rasorganisaties, individuele houders en geïnteresseerden die daarmee bezig zijn.
- Wij **bevorderen kennisuitwisseling** over de oorspronkelijke rassen tijdens ontmoetingsdagen, excursies en workshops.
- Wij **promoten** de functie die zeldzame rassen kunnen hebben, bijvoorbeeld voor educatie, recreatie, zorg, hobby of sport.
- Wij **honoreren** ambassadeurs en voorbeeldhouders, die één of meerdere van deze aspecten in de praktijk brengen, graag met een erkenning.
- Wij **behartigen de belangen** van fokkers en houders bij overheden.

In onze missie staan wij niet alleen. Stichting Zeldzame Huisdierrassen werkt nauw samen met de houders van zeldzame rassen en allerlei andere organisaties, zoals het Centrum voor Genetische Bronnen Nederland (CGN), landbouw- en voedselorganisaties, landschap- en natuurbeheerders en ras- en stamboekverenigingen.

Praktijkonderzoek in Gelderland

In de periode april 2018 tot en met september 2019 hebben wij het project **Levend Erfgoed Loont** uitgevoerd. Doel van dit project was om het duurzaam economisch perspectief te vergroten van het houden van en ondernemen met lokale veerassen. De lessen die wij als SZH hebben geleerd en die we in deze brochure delen, zijn voortgekomen uit de volgende activiteiten:

Analyse van best practices

Bij acht Gelderse rundveebedrijven met zeldzame rassen hebben wij een bedrijfsanalyse uitgevoerd. Met deze ondernemers zijn gesprekken gevoerd over de bedrijfsvoering en het management, de boekhouding is geanalyseerd op technische en bedrijfseconomische prestaties en deze resultaten zijn vergeleken met zowel gangbare als biologische bedrijven. De resultaten van deze analyse hebben wij vervolgens in een bijeenkomst met de deelnemende bedrijven toegelicht en besproken.

Organisatie van workshops & excursies

Wij hebben diverse workshops en excursies georganiseerd met inspirerende bedrijven: bedrijven die een succesvol verdienmodel hebben ontwikkeld met lokale veerassen als hoofdtak van hun bedrijfsactiviteiten. Zoals bij boerderij Veld en Beek, tijdens de Bio-beurs, op de landelijke Beheerdersdag, tijdens de Masterclass DubbelDoelDieren i.s.m. LTO Noord en tijdens Europese bijeenkomsten met organisaties die zich inzetten voor genetisch erfgoed.

Advies op maat

Adviseurs en bedrijfskundigen hebben actief meegedacht met diverse bedrijven over de mogelijkheden van verschillende veerassen en natuurinclusief ondernemen voor het ontwikkelperspectief van het betreffende bedrijf.

Communicatie naar breder publiek

Wij hebben een online platform, een campagne en de huisdierwijzer (www.hetrasdatapast.nl) ontwikkeld, met uitleg over welke rassen het beste voor welk doel en op welke locatie gebruikt kunnen worden. In deze brochure en op een slotbijeenkomst delen we de inzichten die we hebben opgedaan.

Levend Erfgoed Loont is een initiatief van Stichting Zeldzame Huisdierrassen, in samenwerking met veehouders uit Gelderland, ras- en stamboekverenigingen en Stichting Landschapsbeheer Gelderland. Het project werd ondersteund door de provincie Gelderland, de ASN Foundation, het Prins Bernhard Cultuurfonds en de Triodos Foundation.

7 lessen

Lessen in het succesvol ondernemen met zeldzame veerassen

1. Doe het anders

De zeldzame rassen passen het beste bij ondernemers die nieuwe wegen inslaan.

2. Versterk verschillende functies

De zeldzame rassen passen goed bij een multifunctionele bedrijfsvoering.

3. Benut dubbel doel

De zeldzame rassen leveren melk (of eieren of wol) én vlees op.

4. Groei geleidelijk

De zeldzame rassen bieden ook startende boeren een kans.

5. Onderneem met de natuur

Zet de natuur in als partner voor het ras dat past.

6. Experimenteer

Probeer in het klein dingen uit, passend bij vragen uit je omgeving.

7. Benut kansen

Maatschappelijke druk op de landbouw biedt kansen voor zeldzame rassen.

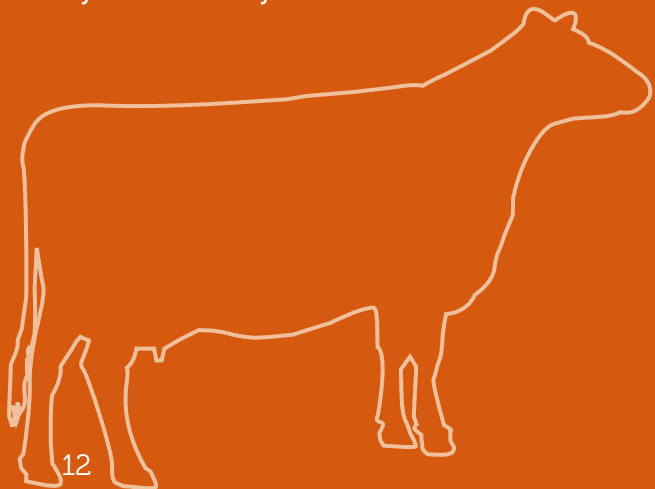
LES 1

Doe het anders

De zeldzame rassen passen het beste bij ondernemers die nieuwe wegen inslaan

Sommigen noemen hen pioniers, anderen achterblijvers. Maar welk label we ook plakken op de boeren met zeldzame veerassen als het Lakenvelder rund, de Bonte geit of het Nederlands landvarken, ze doen het nét even anders dan de rest.

Als eigenzinnige 'omdenkers' hanteren ze hun eigen koers en vinden ze het geen probleem om af te wijken van de standaard. Het houden van een zeldzaam veeras is niet makkelijk. 'Maar te midden van de moeilijkheid ligt de mogelijkheid', zoals Albert Einstein het eens verwoordde. Graag lichten we hier een paar bijzondere bedrijven uit.

De aanhouder wint

De familie Schellekens uit Dreumel heeft een scharrelvarkensbedrijf met Nederlandse landvarkens. De reden om dit oude varkensras te houden is dat het uitstekende moederdieren zijn die veel biggen werpen en rustig in de omgang zijn. Lange tijd was er minder vraag naar dit type ras, met een extra speklaagje. Maar nu smaak en een verantwoord stukje vlees steeds belangrijker worden, breken voor Henk en Ricky Schellekens andere tijden aan.

www.scharrelvleesdreumel.nl

Met een sleutel toegang tot prachtige producten

Een uniek bedrijf dat het echt even anders doet, is biologische boerderij Veld en Beek uit Doorwerth. Veld en Beek houdt het zeldzame rundveeras Groninger blaarkop en maakt eigen zuivel en kaas. Ook telen ze groenten, aardappelen en granen en houden ze kippen. Via een uniek systeem met zelfbedieningspunten en een speciale app kunnen consumenten zuivel, kaas, vlees, eieren, brood en groenten ophalen in hun eigen dorp of stad. Je kunt hier gebruik van maken als je lid wordt van hun klantenvereniging.

www.veldenbeek.nl

Publiek helpt mee bij het melken

De eigenaars van camping en geitenkaasboerderij De Brömmels uit Winterswijk Woold stellen hun bedrijf open voor publiek. Ze zijn dol op bezoekers en willen graag toeschouwers tijdens het melken van de Bonte geiten. Door de reacties van kinderen en volwassenen kunnen ze hun bedrijfsvoering verbeteren. Ze krijgen feedback van bezoekers op blinde vlekken die zijn ontstaan en gaan graag het gesprek aan om beter uit te leggen waarom ze doen wat ze doen. Bezoekers aan de boerderij en gasten van hun camping kunnen ook met de dieren door de bossen wandelen of van de verschillende geitenkaasgerechten proeven.

www.brommels.nl

LES 2

Versterk verschillende functies

De zeldzame rassen passen goed bij een multifunctionele bedrijfsvoering

De meeste succesvolle bedrijven met zeldzame rassen hebben een multifunctioneel landbouwbedrijf. Ze combineren het houden van vee met het leveren van diensten aan de samenleving zoals zorglandbouw, boerderij-educatie, directie verkoop (aan huis), agrarische kinderopvang, agrarisch natuurbeheer of agro-toerisme. De reden voor ondernemers om de zeldzame rassen te verbinden met andere publieksgerichte activiteiten is vanwege de unieke eigenschappen van de dieren: De dieren hebben een herkenbaar uiterlijk, ze passen in het landschap, er is een bijzonder verhaal rond te vertellen en het zijn rustige en makkelijke dieren om mee te werken.

Brandrode melkboer met slimme neventakken

Erik van Essen uit Uddel kiest voor een diverse bedrijfsvoering. Erik melkt 45 brandrode runderen en teelt akkerbouwgewassen (voornamelijk aardappelen en snijmaïs) op eigen landbouwgrond. Daarnaast verkoopt hij ruwvoer, afkomstig van gepachte natuurgronden, aan paardenhouders en verhuurt hij kamers aan recreanten. Op deze wijze voert Erik een gezonde bedrijfsvoering en heeft het bedrijf een goede uitgangspositie naar de toekomst toe.

Lakenvelders als tweede bloesem

Op Heerlijkheid Mariënwaerd in Beesd worden fairs, trouwerijen en feesten georganiseerd. Het landgoed biedt overnachtingen aan, verkoopt producten en mensen kunnen er eten in een van de restaurants. Daarnaast houden ze meer dan 65 Lakenvelders. Toen ze daarmee begonnen was één ding duidelijk: het moest een lokaal en herkenbaar ras zijn. De historie van dit ras, als typische kasteelkoe, hielp natuurlijk mee. Net als de bloesems in het voorjaar, trekken ook de dieren veel publiek. Sinds er Lakenvelders op Mariënwaerd grazen, zeggen de mensen uit de buurt dat ze er een 'tweede bloesem' bij hebben. Ondanks het imago van 'koetjes voor de sier', benadrukt eigenaar baron Van Verschuer dat hij vooral zeer tevreden is met de kwaliteit van het vlees. Het Lakenvelder rund heeft dan ook een prominente plaats op de menukaart en in de landgoedwinkel.

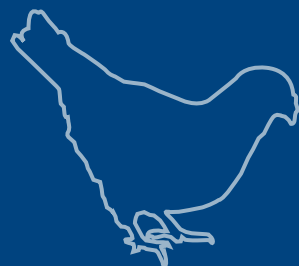
www.marienwaerd.nl

LES 3

Benut dubbel doel

Zeldzame veerassen leveren melk (of eieren, of wol) én vlees op

Veehouders van zeldzame veerassen sturen niet op productiviteit per dier. Uit een analyse van de technische en bedrijfseconomische gegevens van acht Gelderse bedrijven met zeldzame rundveerassen blijkt dat zij breder naar hun bedrijfsmodel kijken. De vee-opbrengsten (van melk en vee/vlees) minus de voerkosten (per kg melk) van zeldzame rundveerassen ligt 15-20% hoger dan opbrengsten van gemiddelde melkveebedrijven. Dit komt vooral door de hogere opbrengsten uit omzet en aanwas van vlees (deze zijn namelijk dubbel zo hoog ten opzichte van gemiddelde bedrijven) en de buitengewoon lage voerkosten. De melkproductie van de zeldzame rundveerassen mag dan een stuk lager liggen dan op gemiddelde bedrijven, het gemiddelde rendement van bedrijven met oer-Hollands melvee pakt goed uit.

Kleur bekennen kost wat melk, maar is wel mooi

Erik van Essen stond na de mond-en-klauwzeercrisis voor een keuze: of de veestapel vervangen door productiegerichte koeien, of toch opnieuw voor de brandrode runderen gaan die zo goed binnen zijn bedrijfsvoering passen. Hij besloot het laatste. In zijn fokkerij let hij vooral op de donkere kleur van de dieren. Hij erkent dat dit hem wel wat melk kost, maar kiest toch bewust voor wat hij mooi vindt. Hij geniet nog elke dag van het vee en compenseert een lagere melkproductie met een efficiëntie bedrijfsvoering en neveninkomsten.

Boerin met twee rechterhanden

Petra Schaars uit Doesburg heeft een melkveebedrijf met 45 blaarkopkoeien. Petra heeft een sterke wens om te boeren: in 2001 heeft zij het bedrijf van haar vader overgenomen en doet het werk met hulp van haar gezinsleden. Ze probeert met goede gehalten de melkprijs positief te beïnvloeden. Ook goede opbrengsten uit omzet en aanwas dragen positief bij aan het bedrijfsinkomen. Het werk op het land voert Petra zo veel mogelijk zelf uit en ook het onderhoud van de machines doet ze voor een groot deel zelf. Zo worden de kosten zo laag mogelijk gehouden.

LES 4

Groei geleidelijk

De zeldzame rassen bieden ook startende boeren een kans

De zeldzame rassen lenen zich goed voor een geleidelijke start. Zeker voor nieuwe toetreders, die niet uit een boerenfamilie komen of die hun reguliere baan met het boeren willen combineren, is dit interessant. De zeldzame rassen zijn namelijk makkelijk in onderhoud: het werpen van jongen verloopt over het algemeen soepel, ze zijn robuust qua bouw en kunnen goed omgaan met extremere weersomstandigheden. Een ander voordeel van deze sobere dieren is dat ze goed op natuurgebieden of relatief arme gronden gehouden kunnen worden. Gronden die vaak ook een lagere pacht- of aankoopprijs hebben. Ook zijn de zeldzame veerassen over het algemeen geschikt om jaarrond buiten te houden, waardoor oplossingen voor stal- en schuilruimte anders (en goedkoper) kunnen worden ingericht.

Vleeseverancier en netbeheerder

Henk Velders uit Drempt werkt bij Enexis Netbeheer en houdt zoogkoeien van de rassen Groninger blaarkop en Lakenvelder. Henk is op een boerderij opgegroeid, maar ging na zijn studie totaal iets anders doen. In 2005 begon het toch te kriebelen en startte hij met het houden van 5-6 zoogkoeien. In 2013 besloot hij uit te breiden en inmiddels lopen er 80 koeien en kalveren rond. De vaarskalveren houdt Henk aan en van de ossen verkoopt hij het vlees in pakketten, direct aan de consument. Van de 30 ha die Henk gebruikt heeft hij een klein deel in eigendom, de rest is gepacht. Henk gebruikt geen kunstmest, bestrijdingsmiddelen en ingevoerde producten zoals maïs of soja omdat hij natuurinclusieve landbouw en kringloop veehouderij erg belangrijk vindt.

www.schaapsheuvel.nl

Dieren houden, onderzoeken én behandelen

Het boerenbedrijf Ouwendorperhoeve uit Garderen is van Adriaan Antonis en Nelleke Meersema. Hij: onderzoeker aan Wageningen University & Research. Zij: dierenarts. Samen houden ze Friese melkschapen en Bonte Bentheimer-varkens. Adriaan en Nelleke verkopen zelfgemaakte schapenkaas en vlees van eigen schapen en varkens in hun boerderijwinkel aan huis. In 2009 zijn zij gestart met het agrarisch bedrijf om hun gezin te voeden en maatschappelijk verantwoord te ondernemen. Ze zijn begonnen met het houden en melken van schapen, in de loop der jaren kwamen daar de varkens en andere dieren bij. Ouwendorperhoeve is met recht hun levensvisie te noemen.

www.ouwendorperhoeve.nl

Geleidelijke ontwikkeling van het bedrijf

Wilbert Litjens is MRIJ-melkveehouder in Puiflijk met 300 runderen, waaronder 140 stuks jongvee. In 2016 heeft hij het bedrijf van zijn ouders overgenomen en de afgelopen jaren vooral in de bedrijfsgebouwen geïnvesteerd. Op de nieuwe melkstal liggen maar liefst 638 zonnepanelen. Een groot deel van het land wordt nog gehuurd: een onzekere factor naar de toekomst toe. Wilbert heeft ruimte gemaakt voor het aanhouden van stieren voor eigen fok en het vlees. Het vlees van de melkkoeien probeert Wilbert direct aan de horeca te leveren. Zijn prioriteit is winst maken om de financiering af te lossen. Daarnaast wil hij meer zekerheid krijgen bij het landgebruik, om vervolgens keuzes te maken om het bedrijf verder te verduurzamen.

LES 5

Onderneem met natuur

De natuur als partner voor het ras dat past

‘Natuurvlees met een verhaal’, ‘Blaarkop in natuur als verdienmodel’, ‘MRIJ-koeien kunnen het hele jaar door naar buiten’, ‘Meer oude rassen op de boerderij zorgt voor meer biodiversiteit’. Het zijn zomaar enkele koppen van artikelen die de afgelopen jaren in agrarische vakbladen verschenen. Lokale veerassen doen het goed op natuurgebieden. Ze kunnen goed extremere weersomstandigheden en schralere leefomstandigheden verdragen. Daarbij verlevendigen ze het landschap en zijn een fraai gezicht voor de omgeving. Ondernemen met natuur biedt meer voordelen dan het vergroten van biodiversiteit alleen, zoals de bedrijven met lokale veerassen laten zien.

De natuur als basis voor een gevarieerd menu

Op biologische boerderij Veld en Beek uit Doorwerth maken ze slim gebruik wat de natuur hen biedt. Ze zaaien een grasmengsel van 18 zaden, zodat hun koeien van het rundveeras Groninger blaarkop een gevarieerd menu krijgen. Ze kiezen bewust voor dit zeldzame ras omdat het goed kan produceren op een menu met relatief veel ruwvoer en zeer weinig krachtvoer. Als aanvulling op het kruidenrijke gras kunnen de koeien snoepen van een voederhaag van verschillende soorten struiken, die om het weiland heen geplant zijn. Ook werkt Veld en Beek aan een rijke en vruchtbare bodem: hoe meer humus en wormen, hoe beter de vochtregulatie en vruchtbaarheid. Dat vinden ze misschien wel de basis van alles, iets dat op een goede wijze moet worden doorgegeven aan volgende generaties.

www.veldenbeek.nl

Boer met natuurbeheer

Henk Velders uit Drempt heeft ervoor gekozen om zijn liefde voor koeien te combineren met een reguliere baan. Omdat hij weinig eigen land had om de dieren te weiden, klopte hij regelmatig aan bij terreinbeheerders. Inmiddels wordt het door deze partijen zeer gewaardeerd dat de koeien van Henk een actieve rol vervullen in het begrazen van natuurgebieden. Zijn Groninger blaarkoppen en Lakenvelders zijn inmiddels een herkenbaar beeld in het landschap. Je komt ze tegen in het Gelderse landschap bij Arnhem, langs de IJssel in Rheden en rondom Drempt en Barchem. Velders investeert veel tijd in het opbouwen van contacten met natuurorganisaties en andere grondbeheerders. Zijn veestapel draagt niet alleen bij aan het beheer en begrazing van de natuurgebieden, maar de koeien met kalfjes zorgen met hun karakteristieke uiterlijk ook voor een mooi plaatje in het landschap.

www.schaapsheuvel.nl

LES 6

Experimenteer

Probeer in het klein dingen uit, passend bij vragen uit de markt

Opvallend aan ondernemers met zeldzame veerassen is hun vermogen om te experimenteren met nieuwe producten of diensten en snel te schakelen naar waar de markt om vraagt. Juist doordat ze in hun bedrijfsstrategie vaak focussen op een intieme klantrelatie, staan ze dichtbij de eindgebruikers van hun producten en kunnen ze snel omschakelen na aanleiding van klantfeedback of nieuwe behoeften vanuit de markt.

Learning by doing

Tom en Ellis Lugtenberg uit Olst hebben een melkveebedrijf met MRIJ-koeien. Het bedrijf is onder hun leiding gegroeid van 60 naar 160 melkkoeien. In de zoektocht naar een optimaal bedrijfsresultaat hebben ze met het fokkerij van melkvee geëxperimenteerd: De MRIJ-koeien werden ingekruist met het melkras Holstein-Friesian om meer melk te geven. Vervolgens werden deze kruislingen ingekruist met het ras Fleckvieh om meer vlees te geven. Uiteindelijk is het experiment niet doorgezet vanwege een zwakker beenwerk en minder gunstige melkgehalten van de kruislingen. Ook het gewenste bedrijfsresultaat bleef uit. Een waardevol inzicht. Nu ontwikkelt het bedrijf zich met 100% MRIJ-fokkerij. Bovendien wordt er op boerderij De Riet succesvol geëxperimenteerd met directe afzet van vleespakketten en het verzorgen van workshops in hun net verbouwde boerderij.

Continu in ontwikkeling

Freek Atema en Ellen Stam van melkschapenbedrijf en kaasboerderij De Kooihoek melken sinds de jaren '70 tussen de 70 en 80 schapen van het ras Friese melkschaap. Alle melk wordt op het bedrijf zelf verwerkt tot rauwmelkse kaas. Deze kaas verkopen ze via biologische boerenmarkten, natuur- en boerderijwinkels. 'Ons bedrijf is steeds in ontwikkeling,' geven de ondernemers aan, 'we blijven experimenteren en uitproberen hoe we nog verder kunnen gaan op weg naar onze ideale bedrijfsvoering.'

Unieke fokkerijkennis en benutten van het dubbeldoel

Dirk en zijn zoon Harmen Endendijk uit Ermelo houden circa 60 melkkoeien van het Fries-Hollands rundveeras. Fokkerij is de passie van Dirk; hij heeft hier veel kennis en ervaring in opgebouwd. Met resultaat: het bedrijf heeft een unieke positie verworven in de Nederlandse landbouwsector. Inmiddels heeft het bedrijf dan ook een zeer sterke positie binnen de fokkerij en wordt er van alle stieren sperma ingevroren. Ook staat er een stier bij de KI. Wellicht minder bekend is dat er al 30 jaar lang vlees van eigen geslachte stiertjes verkocht worden, lang voordat de verkoop van vlees van mannelijke runderen 'in' was. De verkoop van vleespakketten is een serieus onderdeel van hun bedrijfsresultaat geworden.

www.dekooihoek.nl

LES 7

Benut kansen

Maatschappelijke druk op de landbouw biedt kansen voor zeldzame rassen

Nu de samenleving grenzen aan de landbouw stelt, ontstaan er onvermoede kansen voor de zeldzame huisdierrassen. Zo is er behoefte aan de productie van voedsel in relatie met natuur- en landschapsbeheer; behoud - of liever nog ontwikkeling - van biodiversiteit; het beperken van CO₂-uitstoot en de inzet van rassen die passen op nattere (veen)gronden, om maar enkele kansen te noemen.

Veel bedrijven zullen op termijn extensiever worden. Hier horen ook nieuwe verdienmodellen bij: kostenbeheersing, meerwaarde creëren uit bijzondere melk- en vleesstromen, vergoedingen voor maatschappelijke diensten, toevoegen van neventakken op bedrijven, het ontwikkelen van kortere voedselketens. Bekende termen, die vaak passen bij bedrijven die nu al werken met zeldzame veerassen.

Samenwerken met natuur

Frits Lozeman heeft een melkveebedrijf in Achterveld. Frits beschikt over goede zandgrond en houdt 60 koeien van het Fries-Hollands rundveeras. Fries-Hollandse runderen zijn sterke, sobere dieren en goede ruwvoerwerkers. Hierdoor passen ze probleemloos binnen een biologische bedrijfsvoering. Met de goede prijsvorming bij de verkoop van de biologische melk en het vlees, wordt het economisch perspectief van dit relatief kleinschalig bedrijf versterkt.

Van een reguliere baan naar het boerenbestaan

Arjan en Karine Schermer zijn in 2016 de uitdaging aangegaan om hun droom te verwezenlijken: boeren op een kleinschalig landbouwbedrijf. Landgoed Kernhem te Ede is hun nieuwe thuis. Ze pachten er de boerderij en gronden van de gemeente Ede. Van de melk van het Brandrode rund maken ze een bijzondere, pure kaas van het type Gruyère. Ze combineren het kaasmaken met een boerderijwinkel, een pension voor paarden, natuurbeheer en excursies. Binnen een paar jaar hebben zij zich de vele facetten van het boeren eigen gemaakt: het verzorgen van en fokken met dieren; het verwerken van de producten in kaas en vlees; het beheren van een landgoed; het verzorgen van de directe afzet naar consument en horeca; het voeren van een biologische bedrijfsvoering en het samenwerken met elkaar en nieuwe partners. Het optimaliseren van al deze verschillende

bedrijfsprocessen vraagt natuurlijk tijd. Als geen ander ondervinden Arjen en Karine dat boeren met zeldzame rassen het mooiste, maar ook moeilijkste vak ter wereld is.

www.brandroodkaas.nl

Wat deze lessen ons vertellen

Wat de 7 lessen ons vertellen over succesvol ondernemen met zeldzame veerassen

Onze oorspronkelijke rassen laten zien met welk vee we in Nederland eeuwenlang leefden. Met al hun diversiteit vormen ze een onderdeel van onze identiteit. Ze zijn ons cultureel erfgoed.

De oorspronkelijke Nederlandse veerassen zijn dubbeldoeldieren. Ze zijn zo gefokt dat bedrijven op meerdere manieren met ze kunnen ondernemen. Dat geeft ze een sociaaleconomische waarde in met name duurzame, multifunctionele landbouw.

Er is steeds meer vraag naar lokale producten en naar duurzaam geproduceerd voedsel. Oude Nederlandse rassen hebben unieke eigenschappen, een bijzonder verhaal en bieden veel kansen voor het duurzaam produceren van voedsel. Boeren die ondernemen met deze rassen komen dus tegemoet aan de vraag naar bijzondere producten.

Het Nederlands landschap is een combinatie van natuur en cultuur. Juist doordat onze oorspronkelijke rassen er graasden is ons landschap zo geworden als het is. De oude rassen zijn dus volledig ingesteld op ons klimaat en landschap, en dat geeft ze een ecologische waarde.

Onze oorspronkelijke dierenrassen hebben een lange geschiedenis. Ze zijn daarom een bron van informatie over hoe mensen en dieren genetisch in elkaar steken. Zeldzame rassen zijn rijk aan uniek onderzoeksmateriaal, wat ze een grote wetenschappelijke waarde geeft.

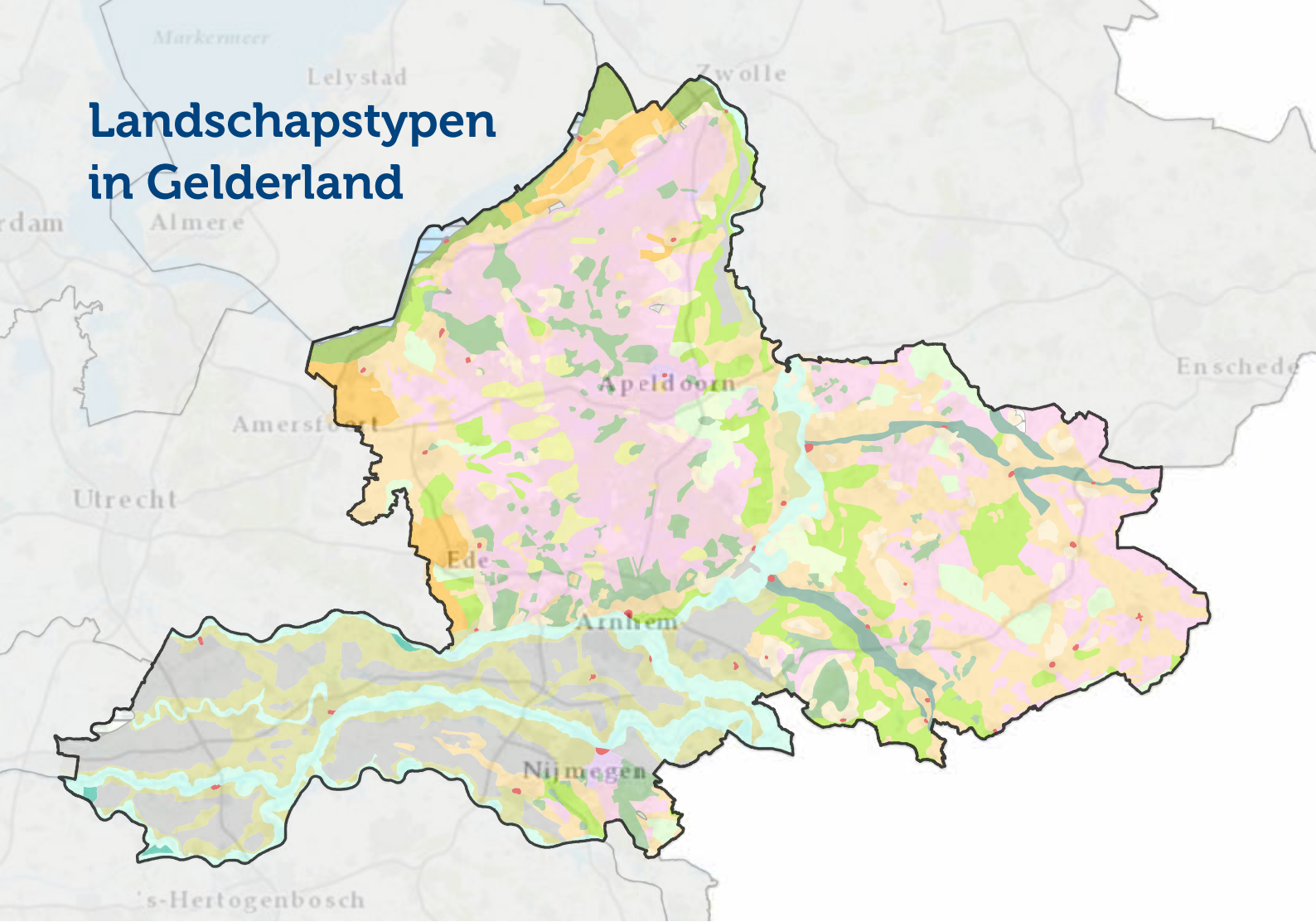

Het risico van doorfokken is dat de genenpoel erg homogeen wordt. Alle dieren worden dan exact hetzelfde. Oorspronkelijke Nederlandse rassen hebben nog een grote variatie aan eigenschappen. Hun genen zijn dus van belang in de zoektocht naar vee dat bestand is tegen bijvoorbeeld klimaatverandering of nieuwe ziekten.

In Nederland kopen we ons voedsel in allerlei landen. Dat op zich is geen probleem. Toch is het strategisch gezien verstandig om niet helemaal afhankelijk te zijn van de welwillendheid of protocollen van andere landen in je voedselvoorziening.

Landschapstypen in Gelderland

Bron: Basiskaart landschap, Stichting Landschapsbeheer Gelderland

Provinciegrenzen 2017	NB	Heideontginningslandschap	Rivierweidenlandschap
Gelderland	Broekgebieden	Hooilandenlandschap	Uiterwaardenlandschap
Anders	Boslandschap	Ingepolderde uiterwaardenlandschap	Kommenlandschap
Landschapstypen Gelderland	Broekontginningslandschap	Kampenlandschap	Veenontginningslandschap
Bebouwde kom	Essenlandschap	Oeverwallenlandschap	Zandverstuivingslandschap
	Heidelandschap	Polderlandschap	

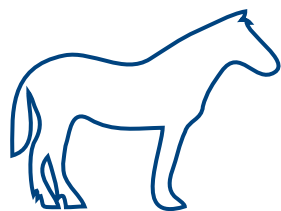
Gelderse rassen die passen

De identiteit van Gelderland wordt gekenmerkt door uitgestrekte heidelandschappen op de Veluwe, imposante bossen om urenlang door te struinen, oer-oude landgoederen die teruggaan naar de tijd van de middeleeuwen en de unieke rivieren met hun natte uiterwaarden. De diversiteit van het landschap zie je terug in de dierrassen die hier hun oorsprong vinden. Dieren waren aangepast aan hun omgeving, het landschap. In sommige gevallen was het andersom en bepaalden de dieren zelfs het landschap.

Nog afgezien van hun cultuurhistorische waarden kunnen we met zekerheid zeggen dat de Gelderse rassen passen in het Gelderse cultuur- en natuurlandschap en op de boerderij.

Woon je niet in Gelderland en heb je interesse in een van de vele andere oud-Nederlandse veerassen? Kijk op de huisdierwijzer www.hetrasdatapast.nl om na te gaan welk streekeigen ras bij jou past.

Gelders paard

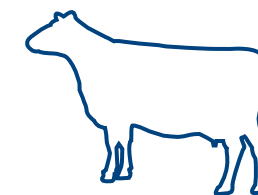

*"Het Gelders paard,
veelzijdig en nog altijd
zeer betrouwbaar"*

De eerste meldingen van 'Geldersche paarden' zijn terug te vinden in verslagen van vóór 1800, over de paarden in de Betuwe en de IJsselstreek. In de decennia die volgden richtten de fokkers zich op sterke landbouwwerkpaarden, elegante maar krachtige koetspaarden én degelijke krijgs- paarden.

Deze veelzijdigheid staat nog altijd hoog in het vaandel binnen het stamboek. Het Gelders paard is te vinden in de dressuuring, doet met gemak een sprongetje en met zijn elegantie is het een pronkstuk voor de koets. Daarnaast is het energieke maar rustige temperament ook favoriet bij de recreatieve ruiter die zo nu en dan een lekkere buitenrit wil maken in de natuur. Met hun veelzijdigheid hebben deze betrouwbare paarden vele mogelijkheden voor elke paardenliefhebber.

Maas-Rijn-IJsselveen

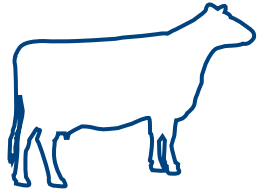

Het Maas-Rijn-IJsselveen (MRIJ) is een echt Gelders rundveeras, ontwikkeld op de vruchtbare gronden langs de grote rivieren in het oosten van Nederland. Deze dubbeldoeldieren zijn altijd gefokt voor zowel melk- als vleesproductie en vertegenwoordigden tot in de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw minstens een kwart van de Nederlandse rundveestapel. Ook al daalde het aantal runderen van oud-Nederlandse rassen de afgelopen decennia sterk, vanuit het stamboek is er altijd oog gebleven voor de goede kwaliteiten van het MRIJ.

Niet alleen is er gericht gefokt op een goede productie, ook de gunstige voerefficiëntie en zelfredzaamheid scoren bij het MRIJ hoog. Daardoor is het ras goed inzetbaar voor de circulaire landbouw. Ook het rustige karakter is een belangrijke factor. Het maakt deze mooie roodbonte runderen zeer geschikt voor natuurbegrazing op locaties met recreanten.

*"Van oudsher het stevige rund
rond de grote rivieren, dat gras
efficiënt omzet in een rendabele
melk- en vleesopbrengst"*

Brandrode rund

“Robuuste runderen die de uiterwaarden en de landschappen in het oosten een cultuurhistorische kleur geven”

Brandrode runderen zijn te herkennen aan hun dieprode kleur, hun witte kol en hun staartpluim. Ze zijn ontstaan vanuit het MRIJ, langs de oevers van de Gelderse rivieren. Daar begrazen ze nog altijd jaarrond de vele uiterwaarden en natuurgebieden. Brandrode runderen hebben een rustig, vriendelijk karakter en een goede weerstand. Je komt ze tegen op zorg- of kinderboerderijen, bij hobbydierhouders en niet te vergeten bij ondernemende veehouders.

Het Brandrode rund is een echt dubbeldoeldier, gefokt voor een mooi stuk vlees en een goede melkproductie. Daarnaast is de melk door het hoge eiwitgehalte ook erg geschikt om heerlijke kaas van te maken. De dieren zijn niet snel onder de indruk van wisselende weersomstandigheden en zijn zelfredzaam, de ideale kwaliteiten voor een duurzame landbouw.

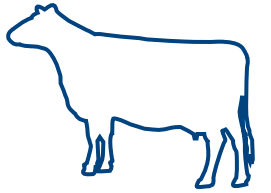

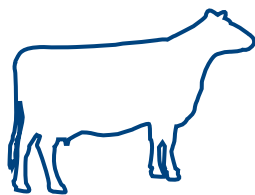
Lakenvelder

De Lakenvelder wordt ook wel kasteelkoe of parkrund genoemd. In vroeger tijden waren het de Lakenvelders die de voortuinen van de kastelen en grote landgoederen verfraaiden met hun unieke verschijning. Het Lakenvelder rund is goed te herkennen aan het witte laken rond de middenhand. De voor- en achterhand zijn zwart of rood van kleur en er zitten geen witte aftekeningen aan kop en poten.

Ook deze runderen zijn voor dubbeldoel gefokt en geschikt voor de productie van melk en vlees. Het zijn niet al te grote runderen die niet veel vlees produceren, maar het vlees is van hoge kwaliteit. Het wordt zeer gewaardeerd en kwam bij diverse smaaktests dan ook als beste naar voren. Door hun rustige karakter en niet al te grote formaat passen ze goed op een zorg- of kinderboerderij.

“Het malse rund van adel beheert al eeuwenlang kasteeltuinen en landgoederen”

Witrik

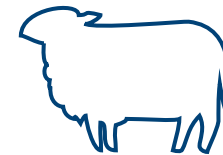
*"Het rund met vele namen,
van Wytrêch tot Ruggeling,
varieert ook in
stippen en lijn"*

De Nederlandse witrik, ook wel ruggeling of aalstreep genoemd, is te herkennen aan de egaal gekleurde zijden met witte streep op de rug en een gespikkelde kop. Behalve een grote variatie in kleur: rood, zwart, blauw of vaal, kent de witrik ook een grote verscheidenheid in aftekening, van bijna helemaal gekleurd met een smalle streep over de rug tot bijna wit met veel spikkels op de zijden. Het houden van een Witriksstier

was lange tijd verboden. Desondanks heeft een aantal doortastende veehouders nooit afstand gedaan van deze bijzondere kleurslag. Witriksen zijn nog altijd terug te vinden tussen de oud-Nederlandse rundveerassen. De Witrik is een krachtig en duurzaam dubbeldoelrund met een goede gezondheid en een rustig en vriendelijk karakter. Dit maakt ze bijzonder geschikt voor zorg- en kinderboerderijen.

Veluws heideschaap

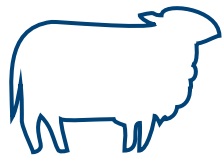

Al vanaf de zestiende eeuw hebben de Veluwse heideschappen verschillende functies bekleed. De schapenhouders profiteerden van de groeiende lakenindustrie rond Leiden en de schapen werden in eerste instantie dan ook vooral gehouden voor hun wol. Later werden ze in grote aantallen ingezet als mestproducent voor de essen, door ze de schrale heidevelden op de zandgronden te laten begrazen. Lammeren werden afgemest op de rijke kleigronden langs de IJssel,

Rijn en toenmalige Zuiderzee en in de Betuwe. Veluwse heideschappen zijn specialisten in natuurbegrazing van de zandgronden op de Veluwse heide. De hoogpotige schapen kunnen grote afstanden afleggen en zijn gewend om te leven van de schrale heidevegetatie. Door hun rustige karakter zijn ze gemakkelijk te hoeden én ideaal voor zorg- en kinderboerderijen of andere plaatsen met veel recreanten, zoals een heidenatuurgebied met veel wandelroutes.

*"Van wolmachine en
mestproducent tot
beschermers van de heide"*

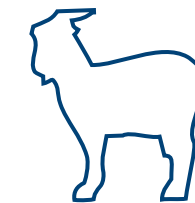

Groot heideschaap

Groot heideschappen zijn door hun goede loopvermogen prima in te zetten voor de begrazing van grote, ruigere natuurgebieden. Maar ook in stadsparken en op dijken misstaan ze niet. Ze gaan efficiënt met hun voer om en kunnen gemakkelijk voedingsstoffen opnemen uit een minder voedingsrijk dieet.

Vandaar zie je steeds vaker veehouders of natuurorganisaties die heideschappen inzetten in het najaar en de winter, wanneer de bodem minder voedingsstoffen bevat maar het gebied nog wel begrazing nodig heeft. De fokkerij van het Groot heideschaap richt zich ook op de kwaliteit van het vlees.

*"Hoog op hun poten
grazen deze grote jongens
makkelijk hun maaltje
bij elkaar"*

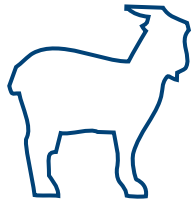
Nederlandse landgeit

De Nederlandse landgeit werd vroeger als 'armeluiskoe' gehouden op kleine boerderijen. Het ras werd ook wel de Veluwe of Gelderse geit genoemd. Deze allemansvriend is een unieke verschijning onder de Nederlandse geiten, niet alleen qua uiterlijk maar ook door de goede inzetbaarheid voor natuurbegrazing. Bij veel schaapskuddes die grazen in heidegebieden, worden landgeiten ingezet als leider van de schaapskudde en als aanvulling op het graaswerk van de schapen.

De kleuren van de vacht variëren van bont, met zwarte, bruine, beige of blauwe vlekken tot een enkele keer helemaal wit. De bokken van de Nederlandse landgeit zijn imposante dieren met stevige, grote liervormige horens en hun befaamde bokkenpruiken. Ook is er regelmatig een wipneus te zien.

*"Deze eigenzinnige
spring-in-het-veld
gedraagt zich
in een schaapskudde
als het speciale hulpje
van de herder"*

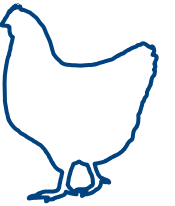
Bonte geit

De Nederlandse bonte geit is een multifunctioneel dier. Het ras is gefokt voor de melkproductie, maar wordt steeds vaker hobbymatig gehouden. Ook op kinderboerderijen zijn de bonte geiten een kleurrijke toevoeging. Omdat de bonte geit een melkgeit is en men goed kaas kan maken van de melk, is het ras ook zeer bruikbaar voor educatieve doeleinden.

Bonte geiten zijn onderzoekende dieren, en met hun bruin- of zwartbonte uiterlijk een opvallende verschijning.

"De geit die model stond voor het leesplankje blijft tweekleurig"

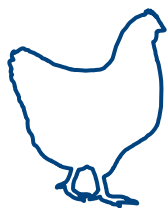
Barnevelder hoen

De Barnevelder is misschien wel een van de bekendste oorspronkelijke pluimveerassen van Nederland. Barnevelders zijn vermaard om de goede productie van grote, zeer donkerbruine eieren. Ze leggen zelfs tijdens de winterperiode. Van oorsprong werd er gefokt op grote hoenders. Dit resulteert nog altijd in een goede vleesproductie, met ook een goede opbrengst van de hen.

De Barnevelder is erkend in vier kleurslagen: wit, zwart, dubbelgezoomd zwart en dubbelgezoomd blauw. Dubbelgezoomd betekent dat behalve de rand van de veer, ook de schacht een andere kleur heeft (omzoming). De hanen van de meest voorkomende kleurslag zijn overwegend groen-glanzend zwart, met roodbruin in de hals en op de rug. De kam is enkel, rechtopstaand en telt vier tot zes kamtanden.

"Het begin van hoenderland Barneveld, wie was er eerder: de grote bruine kip of de grote bruine eieren?"

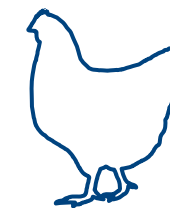
Kraaikop

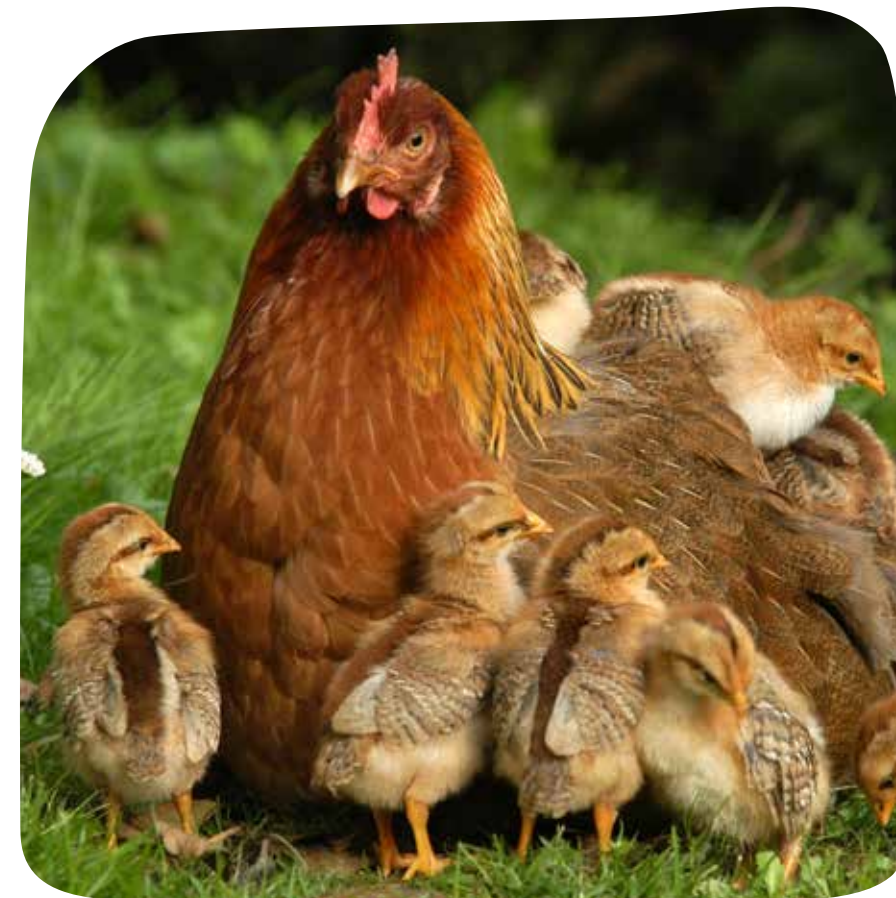
*"De reus onder de
Nederlands hoenders
imponeert ook
zonder kuif of kam"*

De Kraaikop dankt zijn naam aan de typische vorm van de kop, die enigszins aan de kop van een kraai doet denken. Kraaikoppen hebben een volledig ontbrekende kamaanzet en grote opengesperde neusgaten. Het zijn grote, forse dieren, niet voor niks worden ze ook wel de reus onder de oud-Nederlandse hoenderrassen genoemd. Zwarte Kraaikoppen komen het meeste voor, maar in totaal worden er vijf kleurslagen erkend.

Van oudsher worden kraaikoppen gefokt voor de productie van rood vlees, dit is vrij uniek omdat de meeste pluimveerassen wit vlees hebben. Ook leggen Kraaikoppen veel eieren. Ze worden door de liefhebbers ook wel 'herenhoenders' genoemd. Met hun fiere houding en statige voorkomen passen deze dieren goed op het erf van een landgoed of in een park tuin.

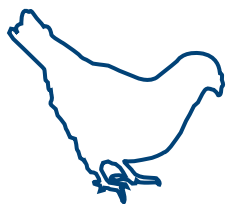
Welsumer

*"Buitengewoon grote,
gespikkelde eieren
van deze unieke
patrijsrode hoenders"*

Welsumer hoenders komen oorspronkelijk uit Welsum, een klein dorp op de oever van de IJssel tussen Gelderland en Overijssel. Behalve door de prachtige kleurslag was het ras ook snel geliefd door de buitengewoon grote, donkerbruin gespikkelde eieren.

Het Welsumer hoen is uniek door zijn mooie, patrijsrode kleurslag. De hanen zijn overwegend roodbruin van kleur, met zwarte borst-, buik- en dijveren, doormengd met bruin en een groenglanzende zwarte staart. De hennen zijn warm roodbruinachtig van kleur met een donker zalmrode borst.

Gelderse slenk

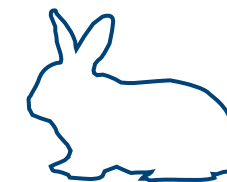

*"De trotse elegante
trek-en-drijfduif uit
Gelderland"*

De Gelderse slenk is een trotse, elegante duif met sterke vliegkwaliteiten, een goede weerstand en uitstekend uithoudingsvermogen. Tijdens het vliegen staat de kop omhoog en worden de vleugels onder en boven krachtig tegen elkaar geslagen. Het naar beneden slaan van de vleugels heet springen of trekken en wanneer ze bovenin vastgehouden worden noemt men dit zeilen of drijven. Het ras werd daarom in de volksmond ook wel trek-en-drijf genoemd en is goed te herkennen aan het klepperende geluid tijdens het vliegen.

De Gelderse slenk is erkend in negen kleurslagen. Bij alle wordt een ronde tot hartvormige witte vlek op de voorzijde van de hals nagestreefd. De enigszins S-vormige hals is soepel, naar achteren gebogen en kan licht sidderen of beven; speciaal bij slenken wordt dit ook wel grollen genoemd.

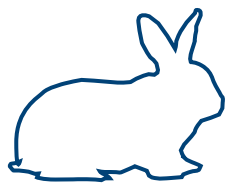
Deilenaar

*"Deze haaskleurige konijnen
zijn kindervrienden
als een knuffeldier"*

Een warm dieprode vacht met een zwarte golvende gloed geeft dit zeer vriendelijke konijn het knuffelbare uiterlijk wat hij verdient. De Deilenaar is een levendig en vriendelijk konijnenras, ontstaan in de plaats Deil in de Betuwe.

Het open karakter van deze dieren maakt ze zeer goed te socialiseren en op jonge leeftijd tam te maken. Hoewel de Deilenaar vooral geliefd is bij fokkers is het een zeer geschikt huisdier dat zelfs door de jongste kinderen te benaderen is voor een knuffel.

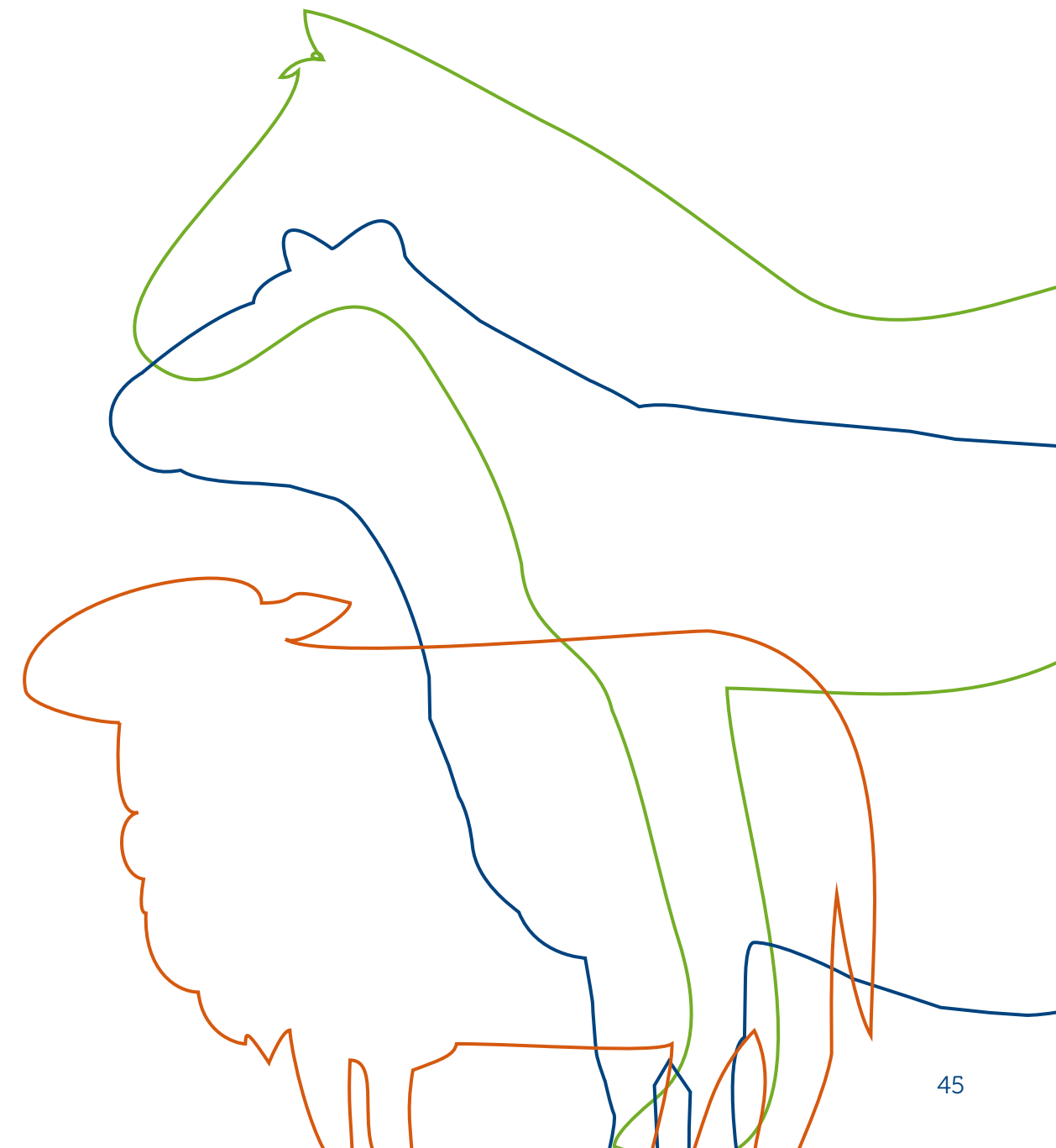
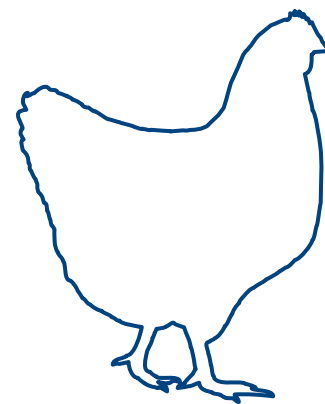

Havana

Door de rode vuurgloed in de ogen was 'Ingense vuuroog' de eerste naam voor dit donkere konijn, dat geboren wordt uit twee witgevlekte ouders. Nu staat hij bekend als Havanakonijn, herkenbaar aan de glanzende vacht donkerbruine als bittere chocolade, met een blauwe grondkleur.

Havana's hebben een attent en levendig karakter en zijn vooral terug te vinden bij enthousiaste fokkers die ze meenemen naar kleindiertentoonstellingen en shows. Desalniettemin zouden deze lieve vriendelijke dieren ook als huisdier een toevoeging zijn aan de familie.

*"De Ingense vuuroog
met zijn vacht
als donkerbruine
bittere chocolade"*

Colofon

LEVEND ERFGOED LOONT is een uitgave van Stichting Zeldzame Huisdierrassen.

Wij zijn veel dank verschuldigd aan de betrokken ondernemers voor hun bereidwillige bijdrage: Brandroodkaas uit Ede, Camping en Geitenkaasboerderij De Brömmels uit Woold-Winterswijk, De Hooilanden uit Bennekom, De Houberg uit Lobith, Endendijk uit Ermelo, Erik van Essen uit Uddel, Heerlijkheid Mariënwaerd uit Beesd, Melkschappenbedrijf De Kooihoek uit Laren, Melkveehouderij Litjens uit Puiflijk, Melkveehouderij Lugtenberg uit Olst, Mts. Lozeman uit Rhenen, de familie Oussoren uit Uddel, Ouwendorperhoeve uit Garderen, Petra Schaars uit Doesburg, Schaapsheuvel uit Drempt, Scharrelvleesbedrijf Schellekens uit Dreumel en Veld en Beek uit Doorwerth.

Ook willen wij Blaarkop Stichting, Fries Hollands Rundvee Stamboek, MRIJ Nederland, Stichting Roodbont Fries Vee, Stichting de Witrik, Vereniging Het Brandrode Rund, Vereniging Lakenvelder Runderen, Stichting Landschapsbeheer Gelderland, Local Fruit en Ekopart bedanken.

Deze publicatie is mede tot stand gekomen dankzij een bijdrage van de provincie Gelderland vanwege haar zorg voor een vitaal platteland, alsmede de fondsen ASN Foundation, het Prins Bernhard Cultuurfonds en Triodos Foundation.

Tekst

Linette Mak, Nonja Remijn en Mira Schoon (SZH),
Kees Water (Ekopart).

Vormgeving

Communicatiebureau de Lynx

Fotografie

Dick Boschloo (p25 l); Camping en Geitenkaasboerderij Brömmels (p15 r); Pieter Dekker (p38); Dierenbeeldbank (p16, 41 t/m 46); Marijke Domburg (p15 l); Eric Elbers (p34); Harmen Endendijk (p25 r); Marcel Hellegers (p33); Sabine Hoogendorst (p8, 23, 31, 40); Theo Janssen (p32); Els Korsten (p6, 19); Melveehouderij Litjens (p21 r); Melkveehouderij Lugtenberg (p24); Wytze Nauta (p26); Scharrelvleesbedrijf Schellekens (p14); Gitta Schermer (p27); Stichting Landschapsbeheer Gelderland (p30); SZH (p12, 13, 16, 18, 21 l, 22, 28, 35, 37); Pytsje van der Veen (p36); familie Velders (p20); Barend Wouters (p39); Karlijn Zuurmond (p17).

De makers van dit boekje hebben zich maximaal ingespannen om alle rechthebbenden van het gebruikte beeldmateriaal te achterhalen. Mocht desondanks de vermelding niet juist of onvolledig zijn, neemt u dan contact op met ons via info@szh.nl.

